

Адміністративно-правові механізми протидії пандеміям

Сірант Мирослава Миколаївна ¹

Опубліковано	Секція	УДК
28.11.2025	Право	342.3

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15586978>

Анотація. Стаття «Адміністративно-правові механізми протидії пандеміям» досліджує важливі аспекти правового регулювання та організаційних заходів, спрямованих на боротьбу з глобальними загрозами здоров'ю населення. Вказано, що пандемії, такі як COVID-19, спричинили безпрецедентні виклики для систем охорони здоров'я, економіки та суспільства в цілому, що вимагає комплексного підходу до їх вирішення. Розглядаються основні принципи правового регулювання в умовах пандемії, оцінюється ефективність застосування адміністративно-правових заходів, а також особлива увага приділяється вивченню нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування в умовах надзвичайних ситуацій, а також механізмам координації між різними юрисдикціями.

Зроблено висновок, що у світлі сучасних викликів, пов'язаних із пандеміями, таких як COVID-19, адміністративно-правові механізми відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної протидії та управління кризовими ситуаціями. Вказано на необхідність комплексного підходу, що включає як нормативно-правове регулювання, так і адміністративні заходи: 1) вдосконалення законодавчої бази, що регулює дії державних органів у випадку надзвичайних ситуацій (включає чітко визначення повноважень та відповідальності державних органів, а також механізмів координації між ними, законодавство має бути адаптованим до швидко змінюваних умов, що характерні для пандемій); 2) ефективність адміністративно-правових механізмів значною мірою залежить від здатності державних інституцій оперативно реагувати на виклики (потребує наявності чітко визначених процедур та алгоритмів дій, які можуть бути швидко активовані у разі необхідності, а також належний рівень підготовки кадрів, які залучені до управління кризовими ситуаціями); 3) важливу роль відіграє міжнародна співпраця в галузі протидії пандеміям (обмін інформацією та кращими практиками між країнами сприяє більш ефективному реагуванню на глобальні виклики, а також підкреслює необхідність гармонізації національних законодавств з міжнародними стандартами та рекомендаціями).

Ключові слова: здоров'я населення, пандемія, протидія пандеміям, адміністративно-правовий механізм, глобальні загрози здоров'ю населення, адміністративно-правове регулювання, організаційні заходи, права людини, суб'єкти протидії інфекційним хворобам.

¹ Сірант М. М., доктор юридичних наук, професор, заступник директора Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», e-mail: myroslava.m.sirant@lpnu.ua, <https://orcid.org/0000-0002-9393-2397>

Administrative and legal mechanisms for combating pandemics

Abstract. The article «Administrative and legal mechanisms for combating pandemics» examines important aspects of legal regulation and organizational measures aimed at combating global threats to public health. It is indicated that pandemics such as COVID-19 have caused unprecedented challenges for healthcare systems, the economy and society as a whole, which requires an integrated approach to their solution. The main principles of legal regulation in the context of a pandemic are considered, the effectiveness of the application of administrative and legal measures is assessed, and special attention is paid to the study of regulatory and legal acts that regulate the activities of state authorities and local governments in emergency situations, as well as coordination mechanisms between different jurisdictions. It is concluded that in light of modern challenges associated with pandemics such as COVID-19, administrative and legal mechanisms play a key role in ensuring effective counteraction and management of crisis situations. The need for a comprehensive approach, including both regulatory and administrative measures, is indicated: 1) improving the legislative framework governing the actions of state bodies in the event of emergencies (includes a clear definition of the powers and responsibilities of state bodies, as well as coordination mechanisms between them, the legislation must be adapted to the rapidly changing conditions characteristic of pandemics); 2) the effectiveness of administrative and legal mechanisms largely depends on the ability of state institutions to respond promptly to challenges (requires the presence of clearly defined procedures and algorithms of actions that can be quickly activated if necessary, as well as an appropriate level of training of personnel involved in crisis management); 3) international cooperation in the field of combating pandemics plays an important role (the exchange of information and best practices between countries contributes to a more effective response to global challenges, and also emphasizes the need to harmonize national legislation with international standards and recommendations).

Keywords: public health, pandemic, counteraction to pandemics, administrative and legal mechanism, global threats to public health, administrative and legal regulation, organizational measures, human rights, subjects of counteraction to infectious diseases.

Вступ

Постановка проблеми. Адміністративно-правові механізми є ключовими інструментами для забезпечення ефективної протидії пандеміям. Вони включають розробку нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів державної влади, медичних установ та інших суб'єктів, залучених до боротьби з поширенням інфекційних хвороб. Крім того, важливою складовою є координація дій між різними рівнями влади та міжнародними організаціями, що дозволяє забезпечити узгодженість та ефективність заходів.

У контексті пандемій особливу увагу варто приділити питанням прав людини та її свобод. З одного боку, держава має право запроваджувати обмеження з метою захисту здоров'я населення. З іншого боку, ці обмеження повинні бути пропорційними, законними та необхідними, щоб не порушувати базові права людини і громадянина.

Водночас, необхідно також акцентувати увагу на питаннях фінансування та ресурсного забезпечення адміністративно-правових механізмів, адже ефективна протидія пандеміям потребує значних матеріальних і людських ресурсів, що вимагає належного планування та управління.

Стан дослідження проблеми. Упродовж останніх років, коли пандемія, спричинена появою нового інфекційного захворювання COVID-19, змусила задуматись над низкою нагальних проблем протидії інфекційним захворюванням глобального масштабу, питання, що пов'язані з цими викликами стали предметом дослідження багатьох науковців. Варто підкреслити, що науковий пошук вирішення цієї проблеми

перебував у площині правової, медичної, соціальної та інших галузей науки. Правову складову у своїх працях висвітлювали: А. Берлач, О. Губар, І. Жаровська, М. Ковалів, Т. Коломоєць, Т. Колеснік, В. Тильчик, Ю. Хомишин, Н. Христинченко та ін.

Питання запобігання пандеміям та охорони здоров'я у своїх працях торкнулись зарубіжні вчені, зокрема, французький філософ та соціолог Мішель Фуко, професор права в університеті Джорджтауна Лоуренс Гостін, американська філософиня та гендерна теоретикня Джудіт Батлер та ін.

Мета статті полягає в аналізі існуючих правових інструментів і адміністративних процедур, які використовуються для боротьби з пандеміями на національному та міжнародному рівнях.

Результати

У сучасному світі пандемії стали серйозним викликом для державних систем управління. З огляду на це, адміністративно-правові механізми протидії пандеміям набувають особливої актуальності. Загалом, адміністративно-правові механізми протидії пандеміям є комплексною системою заходів, яка потребує постійного вдосконалення та адаптації до нових викликів. Вони повинні базуватися на принципах законності, прозорості та ефективності, забезпечуючи баланс між захистом здоров'я населення та дотриманням прав і свобод громадян.

Термін «пандемія» у Великому тлумачному словнику сучасної української мови визначається як найвищий рівень епідемії, що охоплює більшість населення однієї або кількох країн [1, с. 880]. Водночас, «епідемія» описується як: 1. Масове розповсюдження певної інфекційної хвороби. 2. Дуже швидке поширення будь-чого [1, с. 353].

У рамках запобігання поширенню інфекційних захворювань, О. В. Губар акцентує увагу на важливості біологічної безпеки. Зокрема, вчений вважає, що біологічна безпека як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів забезпечується через реалізацію комплексу організаційних медико-санітарних, санітарно-гігієнічних, лікувально-профілактичних і протиепідемічних заходів. Ці заходи спрямовані на запобігання введенню та поширенню в країні збудників небезпечних інфекцій, ввезенню небезпечних вантажів, забезпечення населення якісною питною водою та безпечними продуктами харчування, фармацевтичної, медико-біологічної та сільськогосподарської продукції. Також це включає встановлення санітарних, ветеринарних та фітосанітарних карантинних обмежень згідно з чинним законодавством та контроль за діяльністю об'єктів підвищеної небезпеки. Заходи для забезпечення біологічної безпеки включають заборону та запобігання розробці, виробництву, накопиченню, придбанню або збереженню мікробіологічних чи інших біологічних агентів, токсинів, зброї, обладнання та засобів доставки для ворожих цілей або збройних конфліктів. Це регулюється міжнародними зобов'язаннями України в рамках Конвенції про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів біологічної і токсичної зброї та їх знищення, Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 року, Картахенського протоколу про безпеку до Конвенції про біологічне різноманіття, Міжнародних медико-санітарних правил (2005 рік) та інших міжнародних нормативно-правових актів [2, с. 59-60].

Правова база, що регулює питання профілактики інфекційних захворювань в Україні, ґрунтується на положеннях Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», ухваленого 6 квітня 2000 року за № 1645-III. Цей нормативно-правовий акт визначає основні принципи, завдання та механізми державної політики у сфері запобігання поширенню інфекційних хвороб, забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення, а також встановлює права й обов'язки громадян, підприємств, установ і організацій у цій сфері [3].

У сучасному законодавстві особлива увага приділяється класифікації інфекційних хвороб, які мають суттєвий вплив на здоров'я населення. У вказаному вище нормативному акті розрізняють три основні категорії інфекційних хвороб: інфекційні, небезпечні інфекційні та особливо небезпечні інфекційні хвороби. Кожна з цих категорій має свої специфічні характеристики та наслідки для здоров'я окремих осіб і суспільства в цілому.

Інфекційні хвороби визначаються як захворювання, що виникають внаслідок впливу живих збудників, таких як віруси, бактерії, рикетсії, найпростіші організми, грибки, гельмінти, кліщі та інші патогенні паразити. Крім того, до цих захворювань відносять ті, що викликані продуктами життєдіяльності збудників, такими як токсини, а також патогенними білками, відомими як пріони. Важливою характеристикою інфекційних хвороб є їх здатність передаватися від заражених осіб до здорових та схильність до масового поширення серед населення.

Небезпечні інфекційні хвороби відрізняються від звичайних інфекційних хвороб тим, що вони викликають важкі або стійкі розлади здоров'я у окремих пацієнтів і становлять загрозу для їх життя та здоров'я. Ці захворювання потребують особливої уваги з боку медичних служб та органів охорони здоров'я через їх потенційну небезпеку для суспільства.

Особливо небезпечні інфекційні хвороби є найсерйознішою категорією інфекційних захворювань. До них відносять хвороби, які включають карантинні захворювання, такі як чума, холера та жовта гарячка. Ці хвороби характеризуються важкими або стійкими розладами здоров'я у значній кількості хворих, високим рівнем смертності та швидким поширенням серед населення. Особливо небезпечні інфекційні хвороби потребують негайного реагування з боку держави та міжнародної спільноти для запобігання їх масовому поширенню та мінімізації негативних наслідків [1]. Отже, можна стверджувати, що законодавче визначення різних категорій інфекційних хвороб є важливим елементом системи охорони здоров'я. Це дозволяє ефективно організувати заходи з профілактики та контролю за поширенням цих захворювань, а також забезпечити адекватний рівень підготовки медичних служб до реагування на потенційні епідемії.

Вочевидь, спалах коронавірусної інфекційної хвороби COVID-19, викликаний вірусом SARS-CoV-2, став серйозним викликом не лише для України, але й для всього міжнародного співтовариства. У січні 2020 року Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) офіційно оголосила про виникнення нової коронавірусної інфекції в провінції Хубей, Китай. У зв'язку з цим ВООЗ оголосила надзвичайний стан в галузі охорони здоров'я на міжнародному рівні, враховуючи високий ризик поширення цієї хвороби.

Захворювання COVID-19 характеризується швидким поширенням серед населення різних країн, що обумовлює необхідність оперативного реагування з боку державних органів та міжнародних організацій. ВООЗ, спільно з національними органами охорони здоров'я, вживає комплексні заходи для стримування та контролю спалаху. Це включає розробку рекомендацій щодо соціальної дистанції, запровадження карантинних заходів, а також активне тестування та ізоляцію хворих.

Юридичний аспект боротьби з пандемією також має важливе значення. Держави зобов'язані забезпечити дотримання міжнародних угод та стандартів у сфері охорони здоров'я. Крім того, національне законодавство повинно адаптуватися до нових умов, враховуючи потребу в захисті прав громадян під час пандемії. Значний акцент робиться на правовому регулюванні заходів щодо обмеження свободи пересування, права на працю та інших аспектів суспільного життя. Це вимагає балансу між необхідністю забезпечення громадського здоров'я та дотриманням основоположних прав і свобод людини. Таким чином, пандемія COVID-19 демонструє важливість

міжнародного співробітництва та адекватної юридичної реакції на глобальні виклики в галузі охорони здоров'я. Взаємодія між державами, міжнародними організаціями та науковими установами є ключем до успішного подолання цієї кризи [4].

З початку пандемії COVID-19, Україна, як і багато інших країн світу, була змушена запровадити карантинні заходи для запобігання поширенню вірусу SARS-CoV-2, який викликав гостру респіраторну хворобу. Ці заходи були офіційно закріплені у відповідних постановах Кабінету Міністрів України.

Першою з таких постанов стала постанова № 211 від 11 березня 2020 року, яка встановила карантин на всій території України. Метою цієї постанови було запобігання поширенню COVID-19, що на той момент швидко розповсюджувався по всьому світу, викликаючи значні суспільні та економічні потрясіння [5].

Наступні зміни до карантинних заходів були введені постановою № 392 від 20 травня 2020 року. Ця постанова передбачала етапи послаблення протиепідемічних заходів, що стало можливим завдяки певному зниженню рівня захворюваності та стабілізації епідемічної ситуації. Проте, з огляду на можливість нового сплеску захворюваності, уряд залишив за собою право на повторне посилення карантину [6].

22 липня 2020 року була прийнята постанова № 641, яка передбачала запровадження посиленних протиепідемічних заходів на територіях із значним поширенням COVID-19. Цей документ став основою для адаптивного карантину, що дозволив регіонам самостійно визначати рівень обмежень залежно від епідемічної ситуації [7].

Остання значна зміна відбулася 9 грудня 2020 року з прийняттям постанови № 1236, яка запровадила обмежувальні заходи з метою подальшого запобігання поширенню хвороби. Ця постанова була реакцією на нові виклики пандемії, включаючи появу нових штамів вірусу [8]. Карантинні заходи залишалися чинними до 30 червня 2023 року, коли вони були офіційно скасовані. Протягом цього періоду Україна адаптувалася до нових умов життя, розвиваючи системи охорони здоров'я та впроваджуючи вакцинальні кампанії. Отже, карантинні заходи в Україні стали важливим інструментом у боротьбі з пандемією COVID-19, забезпечуючи захист населення та стабільність державних інститутів у складний період глобальної кризи.

Згідно з думкою О. Макаренка, варто визнати, що через введення карантинних заходів, життя як у глобальному масштабі, так і в Україні, зазнало значних змін. Поширення COVID-19 незворотно вплинуло на всі галузі та сфери життєдіяльності, і цілком ймовірно, що ми відчуємо повний обсяг цього впливу в майбутньому [9, с. 335].

У світлі доступу до правосуддя в соціальних конфліктах в умовах пандемії COVID-19, О. Макаренко підкреслює, що карантинні обмеження, спричинені COVID-19, стимулювали внесення оперативних та ефективних змін до чинного законодавства. Ці зміни вже сьогодні полегшили реальний доступ до правосуддя, а не лише декларативний, що дозволяє сторонам суттєво економити фінансові витрати, пов'язані з участю в судових процесах адміністративної юрисдикції, а також витрати часу. Це призводить до підвищення продуктивності роботи суддів, юристів та всієї судової системи, мінімізуючи ризики поширення хвороби та загрози фізичної безпеки. Вчений вважає важливим продовжити практику спрощення реального доступу до правосуддя, що є надзвичайно актуальним у всіх категоріях справ, особливо при вирішенні соціальних спорів. Він пропонує зберегти та посилити покращення реального доступу до правосуддя після завершення карантинних заходів [9, с. 336].

У контексті досліджуваного питання варто констатувати значний вплив пандемії коронавірусу COVID-19 та зміни у різних сферах життєдіяльності суспільства, які відбулись на підставі цього. Так, значних змін під впливом пандемії зазнала економічна сфера. Закриття підприємств, обмеження пересування та зміни в споживчій поведінці

призвели до зменшення економічної активності. Правовий аспект цих змін включає перегляд контрактних зобов'язань, адаптацію трудового законодавства до нових умов та необхідність державної підтримки бізнесу.

Сфера освіти також зазнала радикальних змін. Перехід на дистанційне навчання вимагав швидкої адаптації як від освітніх установ, так і від студентів. З юридичної точки зору, це викликало необхідність перегляду нормативних актів, що регулюють освітній процес, а також забезпечення захисту учасників навчання.

Система охорони здоров'я опинилася в центрі уваги в умовах пандемії. Збільшення навантаження на медичні заклади та персонал потребувало оперативного реагування з боку держави. В юридичному аспекті виникла необхідність у розробці нових нормативно-правових актів для регулювання питань доступу до медичних послуг, вакцинації та захисту прав пацієнтів.

Соціальні відносини суттєво змінилися під впливом карантинних заходів. Обмеження на пересування та соціальну взаємодію вплинули на психологічний стан населення. Це викликало необхідність у правовому регулюванні питань щодо забезпечення психічного здоров'я та підтримки вразливих груп населення.

Хоча пандемія COVID-19 вже суттєво вплинула на різні сфери життєдіяльності, її довгострокові наслідки ще не повністю зрозумілі. З юридичної точки зору важливо розробити стратегії для адаптації законодавства до нових умов, а також забезпечити готовність до можливих майбутніх криз.

Можна з упевненістю сказати, що пандемія COVID-19 стала каталізатором багатьох змін у суспільстві та висвітлила необхідність перегляду існуючих правових норм. Держави мають бути готовими до оперативного реагування на виклики, які виникають у зв'язку з такими кризами, що вимагає гнучкого та ефективного правового регулювання. Тільки завдяки комплексному підходу можна забезпечити стійкість суспільства до подібних викликів у майбутньому.

Висновки

Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що у світлі сучасних викликів, пов'язаних із пандеміями, таких як COVID-19, адміністративно-правові механізми відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної протидії та управління кризовими ситуаціями. Дослідження вказує на необхідність комплексного підходу, що включає як нормативно-правове регулювання, так і адміністративні заходи.

По-перше, важливим є вдосконалення законодавчої бази, що регулює дії державних органів у випадку надзвичайних ситуацій. Це включає чітке визначення повноважень та відповідальності державних органів, а також механізмів координації між ними. Законодавство має бути адаптованим до швидко змінюваних умов, що характерні для пандемій.

По-друге, ефективність адміністративно-правових механізмів значною мірою залежить від здатності державних інституцій оперативно реагувати на виклики. Це потребує наявності чітко визначених процедур та алгоритмів дій, які можуть бути швидко активовані у разі необхідності. Також важливо забезпечити належний рівень підготовки кадрів, які залучені до управління кризовими ситуаціями.

По-третє, важливу роль відіграє міжнародна співпраця в галузі протидії пандеміям. Обмін інформацією та кращими практиками між країнами сприяє більш ефективному реагуванню на глобальні виклики. Це також підкреслює необхідність гармонізації національних законодавств з міжнародними стандартами та рекомендаціями.

Відтак, необхідно зазначити, що адміністративно-правові механізми протидії пандеміям повинні бути спрямовані на захист прав і свобод громадян. Баланс між

забезпеченням безпеки суспільства та дотриманням прав людини є критично важливим аспектом у процесі розробки та впровадження таких механізмів. Отож, для підвищення ефективності протидії пандеміям необхідно продовжувати роботу над удосконаленням правового регулювання, підвищенням рівня готовності державних інституцій та посиленням міжнародної співпраці. Це дозволить зменшити негативні наслідки пандемій та забезпечити стабільність суспільства в умовах кризових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII. 1728 с.
2. Губар О. В. Сучасний стан та проблеми державного управління у сфері біологічної безпеки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. № 2. Том 31 (70). С. 59–65.
3. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 6 квітня 2000 року № 1645-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 29. Ст. 228.
4. Заходи запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19. URL: <https://legalaid.wiki/index.php/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%BF%D0%BE%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8E%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%83%D1%81%D1%83%20COVID-19>
5. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>
6. Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 року № 392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2020-%D0%BF#Text>
7. Про встановлення карантину та запровадження посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 2020 року № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF#Text>
8. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 грудня 2020 року № 1236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1236-2020-%D0%BF#Text>
9. Макаренко О. Доступ до правосуддя в соціальних спорах з урахуванням пандемії COVID-19. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом*: зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 4 вересня 2020 року). Київ: 2020. С. 334–337.